

PRZEWODNIK PO OTWARTEJ NAUCE

Karolina GRODECKA

Centrum e-Learningu Akademia Górniczo-Hutnicza
Koalicja Otwartej Edukacji (współpraca)
karolinagrodecka@gmail.com

Według raportu OECD 'Giving Knowledge for free' [1], słowa 'otwartość' 'otwarty' stały się nośnym i chętnie wykorzystywanym określeniem. Dla większości osób mają znaczenie pozytywne. Kojarzone są z innowacyjną, postępem, zmianą. Zdaniem Materu [2] lata 90-te XX wieku upłynęły po znakiem 'e'. Była to e-dekada, podczas której obserwowaliśmy dynamiczny rozwój usług elektronicznych. Swoisty 'bum' widoczny był w obszarze szkoleń, biznesu, handlu w sieci. Analogicznie pierwszą dekadę XXI wieku, według Materu, można nazwać otwartą dekadą (o-dekadą). Ruchy związane z rozwojem oprogramowania o otwartym kodzie źródłowym (ang. open source), otwartych standardów, otwartego licencjonowania nie pozostają bez wpływu na rozwoju otwartości w obszarze nauki, badań i edukacji. Diagnoza trendów edukacyjnych na 2010 rok opublikowana w corocznym HORIZON Report [3], potwierdza, że otwartość zdecydowanie nie jest niszową ideologią. Według raportu opracowanego przez New Media Consortium rozwój otwartych treści edukacyjnych na szeroką skalę to kwestia maksymalnie jednego roku. W raporcie czytamy, że ruch w kierunku rozwijania otwartej edukacji odwołuje się również do zmiany paradygmatu kształcenia, gdzie większe znaczenie ma sam proces uczenia się niż informacja zawarta w wykładach, kursach i przekazywana uczącym się na zajęciach. Jeśli dołączymy do tego prognozowane w Raporcie wyzwania stojące przez instytucjami edukacji (przygotowanie do życia w społeczeństwie opartym na wspólnych dobrach) mamy pełny obraz zmian zachodzących w edukacji, gdzie otwarte modele dystrybucji wiedzy stanowią poważną alternatywę dla tradycji.

Takim przesłaniem kierowali się również autorzy 'Przewodnika po otwartej nauce', który jest poświęcony zmianom, jakie w ostatniej dekadzie nastąpiły w systemie komunikacji naukowej na świecie. We wstępie do Przewodnika czytamy, że wspólną cechą tych zmian jest rosnąca otwartość – inaczej dostępności – tych zmian [4].

Autorzy przewodnika widzą dwie przyczyny przemian. Pierwszą są technologie cyfrowe, których rozwój wpłynął na obniżenie kosztów publikacji oraz przyczynił się do stworzenia nowych kanałów dystrybucji i komunikacji. Drugą, znaczenie ważniejszą, są zmiany świadomości społecznych osób związanych z nauką, które dzięki ICT mogą pracować w oparciu o fundamentalne zasady efektywnego procesu naukowego czyli modele otwartości i gotowości współpracy z innymi.

Przewodnik to zdecydowanie rzecz, z którą warto się zapoznać. Powodów jest kilka. Po pierwsze jest to pierwsza, kompleksowa publikacja o otwartej nauce dostępna w języku polskim. Najwięcej miejsca autorzy poświęcają na założenia i działania ruchu Open Access, ale również szeroko opisane są inicjatywy na rzecz otwartych zasobów edukacyjnych, otwartości dostępu do danych badawczych czy nauki 2.0. To wiedza w pigułce. Po drugie w bardzo przystępny sposób tłumaczy zmiany, jakie w ostatniej dekadzie nastąpiły w systemie komunikacji naukowej. Po trzecie, są przykłady inicjatyw światowych i polskich, które zebrane w jednym miejscu pokazują skalę zmian, jak również stanowią świetną bazę zasobów, zdecydowanie powiększając obszar szukania informacji.

Edwin Bendyk jest autorem wstępu, w którym dokonuje analizy stanu nauki w Polsce. Jego zdaniem sytuacja nauki w Polsce to idealny grunt dla rozwoju postulatów otwartej nauki. „[...] zdecydowana większość badań naukowych prowadzona jest w naszym kraju za pieniądze podatników, na dodatek znaczna część ich wyników publikowana jest w czasopiśmie naukowych także utrzymywanych z dotacji publicznych.” [4] Tymczasem Open Access jest traktowany raczej jako 'nowinka z Zachodu' niż realny element strategii polityki naukowej. Analiza nie przedstawia optymistycznego obrazu – [...] nauka polska ciągle tkwi w starym, modernistycznym modelu komunikacyjnym, w którym obowiązywał klarowny

podział pracy: uczeni prowadzą badania, których wyniki komunikują za pomocą wyspecjalizowanych kanałów, jak recenzowane czasopisma naukowe i konferencje. Upowszechnianie wyników badań to domena innej specjalności, popularyzacji, którą zajmują się profesjonaliści-dziennikarze i mający zbyt dużo czasu naukowcy [...] [4].

W kontekście przeprowadzonej przez Edwina Bandyka analizy, ukazującej anachronizm polskiej komunikacji naukowej, 'Przewodnik po otwartej nauce' można traktować jako próbę rozpoczęcia zmiany dyskursów komunikacji, publikowania i dostępu do wiedzy.

Lektura przewodnika jest o tyle ważna, że uświadamia i przypomina, że nikt z nas nie działa w próżni. Dla rozwoju nauki potrzebne jest natychmiastowe współdzielenie się dorobkiem, wynikami, danymi, wnioskami – nie blokowane przez działalność wydawców. Takie działania przyczyniają się nie tylko do szybszego obiegu informacji naukowych, ale podnoszą prestiż badacza i instytucji, którą reprezentuje. Autorzy przewodnika opierają się na badaniach cytowalności w 2004 (pod kierunkiem Tima Brody-ego) i 2006 roku (Gunther Eysenbach), które pokazały, że otwarte treści mają znacznie wyższe wskaźniki cytowań niż teksty publikowane w czasopismach płatnych. Z kolei badania z roku ubiegłego (Evans i Reimer), które przeanalizowały czasopisma z lat 1998-2005 pokazały, że otwarte udostępnianie w Internecie podnosi liczbę cytowań o średnio 8%. Pomimo że ruch Open Access nie faworyzuje żadnej z dziedzin wiedzy, to nauki ścisłe przodują. Szczególnie fizyka, informatyka i astronomia. Autorzy opracowania zwracają tu uwagę na pewne zależności – stopnia zaangażowania w otwarte modele publikacji i komunikacji od dyscypliny wiedzy.

Niewątpliwą zaletą jest usystematyzowanie ruchu otwartości w nauce. Ruchem wyjściowym jest Open Access. Zaraz obok czytelnik dowie się czy jest otwarta nauka, otwarte dane, nauka przy otwartym notatniku, science 2.0 oraz otwarte zasoby edukacyjne. Bardzo dobrym zabiegiem jest także przedstawienie otwartej nauki w perspektywie globalnej i odniesienia do polskiego kontekstu Open Access, otwartej edukacji i nauki. Wszystkie omawiane kwestie zilustrowane są przykładami światowych i polskich inicjatyw.

Publikację uzupełniają rekomendacje dotyczące wdrażania otwartej nauki w Polsce, dział pytań i odpowiedzi dotyczący kwestii prawnych związanych z otwartą nauką (prawo autorskie, licencji Creative Commons) oraz tłumaczenia podstawowych deklaracji otwartości w nauce i edukacji.

Przewodnik po otwartej nauce został stworzony w ramach projektu 'Otwórz książkę' [5] realizowanego przez ICM UW przy wsparciu udzielonym przez Islandię, Liechtenstein i Norwegię.

Jest dostępny na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa 3.0 Polska. Warunki tej licencji zezwalają na dowolne wykorzystanie treści – pod warunkiem wskazania autorów i ICM UW jako właścicieli praw do tekstu oraz zachowania informacji licencyjnej. Wybór najbardziej liberalnej licencji CC dla przewodnika jest zgodny z duchem całej publikacji i jednocześnie przykładem dobrych praktyk.

Przewodnik w wersji elektronicznej można pobrać na stronie <http://otwartanauka.pl>. Istnieje także możliwość zamówienia bezpłatnej drukowanej wersji. W tym celu należy wypełnić formularz kontaktowy. W przypadku zamawiania większej ilości egzemplarzy, autorzy proszą o podanie informacji, jak Przewodnik zostanie wykorzystany.

W Polsce na rzecz otwartości w edukacji i rozwoju otwartych zasobów edukacyjnych działa Koalicja Otwartej Edukacji [6]. KOED jest porozumieniem obecnie siedmiu organizacji pozarządowych i instytucji działających w obszarze edukacji, nauki i kultury. Dzięki staraniom Koalicji otwartość zaczyna być promowana nie tylko oddolnie, poprzez jednostkowe inicjatywy instytucji edukacji i kultury. Akceptacja ogólna otwartych modeli komunikacji wyraża się na przykład w zaleceniu Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego [7], aby efekty i wyniki działań w formie publikacji tradycyjnej lub multimedialnej, opracowane w ramach programu 'Edukacja Kulturalna' były udostępniane na wolnych licencjach. Drugim istotnym z punktu widzenia otwartości jest poparcie Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego [8] dla omawianego Przewodnika. Wyrazem poparcia jest opublikowanie na stronie MNiSW rekomendacji lektury oraz podjęcia starań dla realizacji przedstawionych w przewodniku idei.

Wzorem MNiSW zapraszamy do lektury! Czas poświęcony na przeczytanie, na pewno nie będzie stracony.

BIBLIOGRAFIA

1. OECD, Centre for Educational Research and Innovation: Giving Knowledge for Free: The Emergence of Open Educational Resources, 2007, dostęp:

- http://www.oecd.org/document/41/0,3343,en_2649_35845581_38659497_1_1_1_1,00.html, odczyt: 20.02.2010.
2. Materu, P.: Open Source Courseware: A Baseline Study, The World Bank, Washington, DC., 2004.
 3. The New Media Consortium, EDUCAUSE Learning Initiative: The Horizon Report. 2010 Edition, 2010, dostęp: <http://wp.nmc.org/horizon2010/>, odczyt: 20.02.2010.
 4. Interdyscyplinarne Centrum Modelowania Matematycznego i Komputerowego UW: Przewodnik po otwartej nauce, Warszawa, 2009, 92 s., dostęp: <http://otwartanauka.pl/przewodnik-po-otwartej-nauce/>, odczyt: 20.02.2010.
 5. Interdyscyplinarne Centrum Modelowania Matematycznego i Komputerowego UW: Otwórz książkę, 2010, dostęp: <http://otworzksiazke.pl>, odczyt: 20.02.2010.
 6. Koalicja Otwartej Edukacji: O Nas, 2010, dostęp: <http://koed.org.pl/o-nas/>, odczyt: 20.02.2010.
 7. Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego: Program Edukacja Kulturalna, 2009, dostęp: http://mk.gov.pl/po2010/edukacja_kulturalna.php, odczyt: 20.02.2010.
 8. Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego: Przewodnik po otwartej nauce, 2010, dostęp: <http://www.nauka.gov.pl/nauka/polityka-naukowa-panstwa/analizy-raporty-statystyki/analizy-raporty-statystyki/artukul/przewodnik-po-otwartej-nauce/>, odczyt: 20.02.2010.